

ULUSAL TELEVİZYONLARDAKİ DİNİ SOHBET PROGRAMLARININ ANLAM VE GÖRÜNTÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Nüket Elpeze Ergeç**

ÖZET

Medyada bir konunun okuyucu ya da izleyici tarafından algılanma biçimi, o konuya ilişkin medyada ayrılan alan ve kullanılan kelime ve ifadelere bağlıdır. Medyanın en önemli kolu olan televizyonun işlevlerinden birisi de eğitici mesajlar oluşturmak ve toplumun bilgileneşine katkıda bulunmaktır. Dini konulara ilişkin Türkiye'deki ulusal televizyonlarda zaman zaman yayınlara rastlanmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığı anlayışına uygun olarak, toplumun bilgilendirilmesi gereken konulardan birisi olan dini konuların televizyon kanallarında ne oranda ve ne tarzda yer aldığına incelenmesi bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu amaçla ulusal yedi televizyon kanalı 15 Eylül-14 Ekim 2004 tarihleri arasında bir ay süresince incelenmiş ve elde edilen veriler anlatsal yapı çözümleme, göstergebilimsel çözümleme ve içerik çözümleme analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Din, TV programları, içerik çözümlemesi, anlambilimsel çözümleme, göstergebilimsel çözümleme.

THE ANALYSIS OF THE RELIGIOUS DISCUSSION PROGRAMS IN NATIONAL TV IN TERMS OF MEANING AND IMAGING

ABSTRACT

The perception of a subject covered in the media by a reader or an audience depends on the space allocated for the related subject and terms and discourse used in the news. As being the most important medium of the media, one of the functions of the TV is to disseminate educational messages and to help inform society. Sometimes in Turkey Networks involve religious programs. In accordance with the public service approach, that how much and in what ways religious subjects, one of the areas that the society needs to be informed, are constituted on TV is the main problem that this paper attempts to examine. To this purpose, seven TV channels were examined for one month period from September 15 to October 14, 2004, and the data obtained from these channels were evaluated using narrative-structural analysis, semiological and content analyses techniques.

Keywords: Religion, TV programs, content analysis, narrative structural analysis, semiological analysis.

GİRİŞ

Günümüzde televizyon günlük hayatımızın içinde. Artık her şeyi televizyondan öğreniyor, geniş katımlı ortamlara televizyon aracılığıyla eşlik ediyoruz. Televizyon izleyicisi ile yayınlar arasında zihinsel bir ilişki olduğu tartışılmaz. Genelde eğlendiren televizyon eğitime işlevi ile izleyiciye yol gösterici mesajlar gönderir. İdeal olanı; medyanın en önemli kolu olan televizyonun temel görevi toplumun bilinçlenmesine katkısı olacak mesajlar üretmektir. Bu nedenle medya çalışmaları alanında etki araştırmaları en önemli çalışma alanı olarak görülmektedir. Bazı iletişim araştırmacıları

(DeFleur 1970, Gitlin 1978, Benett 1982) dahil bir çoklarının zihninde, iletişim araştırmasının yönelmesi gereken temel önemdeki sorun medyanın izleyici üzerindeki etkisidir.

Medyanın en güçlü aracı televizyonda kamera merceğini dünyaya açılan bir pencere olarak inşa eden bir saydamlık eğretilmesi üzerine temellendirilmiştir. Ancak, bu büyüü pencere gördüğümüz şeylerin imgelerini kaydedip dolaşımını sağlayabileceği gibi, imge ile göndergesi arasındaki gerçek ya da mantıksal olarak doğru ilişkiyi tersine de çevirir (Fiske 1997: 31). Televizyon ile toplum arasındaki ilişki televizyonun toplumun zihnini ne kadar beslediği,

* Bu çalışma II.Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi'nde (05-07 Kasım 2004) bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Meslek Yüksekokulu

sorunlarını ne kadar ele aldığı ve topluma sunduğu çözüm ile ilgilidir. Din insanları kendi istekleriyle iyiliğe, doğruluk ve mutluluğa götürecek olan inançları, tapınma biçimlerini, bir takım ahlak ölçülerini içine alan ve Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir (Yasa 1970: 112). Dini inancın, bireylerin hayat tarzlarını ve değer yargılarını etkileyen bir boyutu vardır. Dini değerlere sahip çıkma, toplumun bu değerlerle ilgili konularla barışmasına bağlıdır. Bu değerlere sahip çıkma ya da dini bilinçlenme ile ilgili konular bireysel olarak doyurulması beklenen konulardan biridir. Din, bu değerlerin paylaşımını, kimliğin biçimlenmesini, ibadet ve yaşam tarzı, tarih ve dünyaya bakış gibi konuları da beraberinde getirmektedir. Dini konular günümüzde sadece Ramazan ayı geldiğinde yoğun olarak televizyon ekranlarında yer almakta, diğer gün ve aylarda ise konuşulması gereken, küs olduğumuz bir konu olarak yayın akışlarında hemen hiç gözükmemektedir.

Medyada bir konunun okuyucu ya da izleyici tarafından nasıl algılanacağı o konuya ilişkin ayrılan alan ve kullanılan kelime ve ifadelerle bağlı olarak ortaya çıkar. Dini konular televizyonda kimi zaman popüler konular etrafında anlatılmaya çalışılmış gayri ciddi programlarda yer almış (Kuran'ın şifresi, mehdi beklentisi gibi) ya da izlenilmeyecek saatlerdeki programlara konu mu olmuştur? Sohbet, tartışma ya da ilahilerin okunduğu programlarda mı dini konular gündeme gelmiştir? Medyanın en etkili aracı olan televizyon dini konulara ne düzeyde yaklaşmaktadır? Eş deyişle ulusal televizyon kanallarının topluma dini konuları anlatmak ve bilgilendirmek açısından doğal olarak üstlenmesi gereken öncülük işlevini yerine getirip getirmediği, getiriyorsa bunu hangi boyutta yaptığı bu çalışmanın temel problemidir.

1. Çalışmanın Problemi

Toplumun herhangi bir konuda bilgilenesinde televizyonun etkisi tartışılmaz. Televizyonlarda yayınlanan programların kamu hizmeti anlayışıyla hazırlanması ve sunulması kamu yararının gözetilmesi Anayasal ve yasal bir zorunluluktur. Sadece yılın belirli zamanlarında dini konulara yer veriliyorsa o zaman televizyonun eğitime işlevinde toplumun önünde olması gerektiği varsayımı işlevini yerine getirmiyor demektir. Özellikle yapılan sohbet programı,

drama ve belgeseller toplumun din konusunda bilgilenesinde önemli yer tutmaktadır. Din oldukça dikkatli incelenmesi gereken hassas bir konudur. Toplumumuzda önemli ve etkin bir konuma sahip olan televizyon dini konulara hangi programlar aracılığıyla yaklaşmaktadır? Bu program çeşitleri içerisinde dini sohbet programlarında televizyon anlatımı ne boyutta kullanılmaktadır? Süre, içerik, biçim ve sunum açısından nasıl yayınlanmaktadır? Kamunun ne izleyeceğini belirleyen ve bu doğrultuda toplumu etkileyen televizyonun din konusunda etkisi nedir? Televizyon programlarında dini yayınlarda ön plana çıkan dini öğretici sohbet programlarının televizyonculuk açısından anlamı ve göstergelerin kullanılması doğru mudur? İşte bu bakış açıları, çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

2. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

Yukarıda belirlenen problem çerçevesinde, Türkiye'deki ulusal televizyon kanallarının din konusunda toplumu bilgilendirmek için, dini konulara ne kadar sıklıkta yer ayırdığı, konuları hangi boyutlarda incelediği ve bunları işlerken nasıl bir yayın tarzı kullandığının incelenmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Bu doğrultuda Ramazan ayı dışında herhangi bir zaman sürecindeki yayın aralığının seçilmesi araştırmanın amacına ulaşmasını sağlayabilecekti. Bu amaç doğrultusunda 15 Eylül-14 Ekim 2004 tarihleri arasındaki bir aylık süreçte izlenirlikleri ve televizyon kanalları arasındaki duruşları baz alınarak belirlenen yedi farklı ulusal televizyon kanalının günlük yayın akışları takip edilmiştir. Bu tarihler arasındaki bir aylık süreçte dini içerikli programların içerik çözümlemesi yöntemi uygulanarak araştırılması bu araştırmanın birinci alt amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın alt amaç soruları ise şunlardır;

1- Genel olarak incelemeye alınan televizyon kanallarının bu bir aylık süreçte dini konulara ayırdıkları sürede bir farklılık gözlemlenmekte midir? Gözlemlenmekte ise ne yöndedir?

2- Yayın akışları incelenen televizyonlar bir aylık süreçte din konusunu hangi programlar çerçevesinde yayınlamaktadır? Farklılık var mıdır?

Çalışmanın ikinci alt amacı ise dini öğretici sohbet programlarının hangi televizyon kanal-

larında, anlam ve içerik açısından nasıl yer aldığı incelenmesidir. Bu dönemlerde TGRT, Samanyolu TV ve Kanal 7 kanallarında yer alan sohbet programları göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelenmiştir. Bu kanallarda yer alan sohbet programlarının rastlantısal olarak 31 Eylül-6 Ekim 2004 tarihleri arasında bir hafta süreyle kaydedilerek, çözümlenmeye tabi tutulması bu çalışmanın diğer alt amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada şu soruların cevabı araştırılmıştır;

3- Belirlenen üç televizyon kanalında yayınlanan sohbet programları arasında süre, biçim ve içerik açısından bir fark var mıdır? Eğer varsa ne yöndedir?

4- Televizyon tekniğinin kullanılması açısından bu programlar arasında anlamlı bir fark var mıdır? Bunun sonuçları nelerdir?

Çalışmada yukarıda belirlediğimiz amaçlara ulaşabilmek için belirlenen televizyon kanalları ülkenin önde gelen kanallarıdır. Liberal ticari televizyonları temsilen ATV, Kanal D ve Star TV, İslamcı televizyon kuruluşlarını (Dursun 2004: 6, Çelenk 2005: 256) temsilen TGRT, Kanal 7 ve Samanyolu TV araştırma kapsamına dahil edilmiştir. TRT 1 ise kamu hizmeti yayıncılığının temsilcisi olarak, toplumsal sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yayın yapma iddiası nedeniyle örnekleme dahil edilen televizyon kanalını oluşturmaktadır.

3. Çalışmanın Önemi

Çalışma televizyon ve kamu yayıncılığı ilişkisine, dini yayınların incelenmesi açısından baktığı için önemli görülmelidir. Medya ve kamu yayıncılığı alanında çalışanlara kaynaklık etmesi açısından da önemlidir.

4. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada içerik çözümleme yöntemi, anlatsal yapı çözümleme yöntemi ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Ulusal yayın yapan yedi televizyon kanalındaki dini yayınların incelenmesi içerik çözümleme yöntemi ile seçilen dört farklı öğretici sohbet programları ise anlatsal yapı çözümlemesi ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile incelenmiştir. 15 Ekim-14 Eylül 2004 tarihleri arasın-

da ATV, Kanal D, STAR, TRT 1, TGRT, Kanal 7 ve Samanyolu TV yayın akışları internet üzerindeki web sayfalarından ve gazetelerden takip edilmiştir. Sohbet programları ise yayın saatlerinde bir hafta süre ile kayda alınarak incelenmiştir.

Çalışma bir ayı takip, on beş günü yorumlama olmak üzere 1,5 aylık süreçte tamamlanmıştır.

5. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada bir dizi sınırlılık söz konusudur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1- Çalışma 15 Eylül-14 Ekim tarihleri arasındaki yayın aralığı ve seçili yedi ulusal TV kanalının yayınları ile sınırlıdır.

2- Çalışma bir alan araştırması olduğu ve sadece dini konudaki programların inceleme alanı olarak seçildiği için, ulusal televizyon kanalları tümü anlamında geçerli olmayabilir.

3- Araştırma dini konuları televizyon ekranında bilimsel anlamda incelenmesi açısından özgün ve tektir. Bu nedenle ilgili literatürde bu bağlamda benzer çalışmaya rastlanmaması açısından da sınırlılık içermektedir.

4- Araştırmada Ramazan ayının yaklaşması nedeniyle başlatılan programlar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

5- Her araştırmada olduğu gibi araştırmacıdan ve araştırma konusundan kaynaklanan sınırlılıklar bu çalışma için de geçerlidir. Özellikle televizyonların İnternet ya da web sayfalarında yer alan yayın akışları ile televizyonda yayına verdikleri programlar arasında uyumsuzluklar olabilmekte, yayın saatleri ya da programları gün içinde değişebilmektedir. Bu nedenle takip etmekte güçlükler yaşanmış ve bundan kaynaklanan sınırlılıklarla karşılaşmıştır.

6. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın birinci kısmında ülkemizde yayın yapan yedi farklı ulusal televizyon kanalının bir aylık program akışları incelenmiştir. Bu inceleme sürecinde sosyal olayları sayısallaştırarak açıklayan içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi, iletilerin

açık, aşık içerığının nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu çözümleme yöntemi, anlamlandırmanın düz anlamsal yüzeyini çözümleyerek bir iletişim sisteminden seçilen birimlerin belirlenmesi ve sayılması biçiminde uygulanır. Araştırmada sayılacak birimler, araştırmacının incelemek istediği her şey olabilir. Ancak, tek ölçüt bu birimlerin kolaylıkla tanımlanabilir olmalarıdır (Fiske 1996:176).

Çalışmada dinin topluma anlatılması konusunda, televizyonun rolü sorgulanmaktadır. Bu amaçla temsili örnekleme yoluyla seçilen ulusal televizyon kanallarının yayınları incelenmiştir. Ancak bu noktada dini yayından kastedilenin ne olduğunun ve neyi kapsadığının çerçevesinin çizilmesi gerekir. Çalışma kapsamında dini yayın; eğitici ve bilgilendirici niteliği olan, doğrudan ya da çıkarımsal olarak dini konularda mesajlar veren yayınlar olarak kabul edilmiştir. Ülkemizde yayın yapan belli başlı 7 ulusal kanal araştırma kapsamına alınmıştır. Bu kanalların yayın akışları 15 Eylül-14 Ekim 2004 tarihleri aralığında incelenerek çerçevesi çizilen dini yayınlara ne kadar yer verdikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu incelemeyle ilgili sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Televizyon Kanallarına Göre Dini Program Sayısının Dağılımı

	Dini içerikli program sayısı	Yüzde (%)
TRT 1	11	6,8
ATV	4	2,4
Kanal D	-	-
Star TV	12	7,4
TGRT	38	23,7
STV	31	19,2
Kanal 7	65	40,4
Toplam	161	100

Tablo 1’de belirlenen televizyon kanalları ve bu kanalların, yukarıda yapılan tanımlamaya göre belirlenen dini yayın sayıları görülmektedir. Genel programlar içinde bir aylık dönemde TRT 1 televizyonu 11 programa yer verirken, ATV 4, Star TV 12 programa yer vermiştir. Kanal D ise dini içerikli yayınlara hiç yer vermemiştir. Kanal 7, 65 programla en fazla dini program yayınlayan kanal olurken bunu 38 programla TGRT ve 31 programla Samanyolu

televizyonu izlemiştir. Tabii sadece saymaca yöntemle incelediğimiz bu kanallarda yayınlanan dini yayınların niceliği kadar, bu yayınların niteliği de önemlidir.

İçerik çözümlemesi yöntemi uygulanan çalışmalarda öncelikle yapılması gereken, sınıflama sistemi oluşturmaktır. Araştırma kapsamındaki konuların sınıflara bölünmesi gerekmektedir. Sınıflandırma ile araştırılmak istenen gerçeğe yönelik çeşitli etkiler açığa kavuşturulmaktadır. Öncelikle sınıflama sistemi bir ölçek sunmaktadır ve bu ölçek araştırma sorusu açısından önemli olan noktaların sosyal gerçekten seçimini belirlemektedir. Sınıflama sistemi üzerinden sosyal gerçek yapılandırılmakta, düzenlenmektedir. Ayrıca sınıflama sistemi sosyal gerçeğin elemanlarını belli özelliklere göre sınıflandırmakta ve bu süreçte araştırma sorusu açısından dikkate alınmayan anlam farklılıkları çözümleme dışı bırakılmaktadır (Gökçe 1995: 78). Bu sınıflama sistemi oluşturulurken mevcut araştırma dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan dönemdeki program yapıları incelenmiş ortak alanlar tespit edilmiş ve çalışmanın soruları da dikkate alınarak programlar açısından aşağıdaki konu sınıfları tespit edilmiştir;

- Sohbet programı
- Doğrudan dini mesajlar veren diziler
- Kuran'ı Kerim okuma
- Kandil geceleri yayınlanan Mevlit programı

Bu sınıflandırmaya bağlı olarak, Tablo 2’de görüldüğü gibi televizyon kanallarına göre dağılımlara rastlanmıştır.

TRT 1 televizyon kanalında bu dönemde 10 sohbet programına rastlanmıştır. Bunun dört tanesi perşembe sabahları saat 05.30’de yayınlanan “İnanç Dünyası” programıdır. Her hafta Perşembe günleri aynı saatlerde yayınlanan program yarım saat sürmektedir. Din ve Ahlak konularının anlatıldığı program sohbet niteliğindedir. TRT 1 kanalında yayınlanan diğer dini sohbet niteliğindeki program Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Diyanet Saati” programıdır. Bu program her hafta Cuma günleri sabah 05.00’de yayınlanmaktadır. Program dört bölümden oluşmaktadır ve bir saat sürmektedir. Kur’an-ı Kerim okuma, dini sohbet, dizi ve şiirler (ya da sorun söyleyelim) bölümlerinden oluşan program da her hafta

farklı bir konu işlenmektedir. Araştırma kapsamındaki dönemde iki kez “Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile Başbaşa” isimli bir program yayınlanmıştır. Cuma sabahları saat 10.30’da yayınlanan program sohbet niteliğinde olup güncel konulara cevap veren iki haftada bir cuma günleri yayımlanan bir program niteliğindedir.

Ayrıca inceleme kapsamında Berat kandili nedeniyle 29 Eylül 2004 Çarşamba günü saat 20.00’de başlayan bir buçuk saatlik mevlit kandili programı yayınlanmıştır.

Tablo 2. Dini İçerikli Yayınların Çeşitlerine Göre TV Kanallarında Dağılımı (15 Eylül-14 Ekim 2004)

Program çeşitleri	TRT 1	ATV	Kanal D	Star TV	TGRT	STV	Kanal 7	Toplam
Sohbet programı	10	-	-	-	29	22	29	90
Dizi	-	4	-	12	8	8	6	38
Kuran-ı Kerim Okuma	-	-	-	-	-	-	29	29
Mevlit programı	1	-	-	-	1	1	1	4
Toplam	11	4	-	12	38	31	65	161

ATV’de dini içerikli diyebileceğimiz “Gerçeğin Ötesi” isimli bir dizi yayımlanmaktadır. Haftada bir gün yayınlanan dizi sıra dışı olayları mucize olarak nitelendirerek yaratıcıyla açıklama yoluna gitmektedir. Araştırmanın yapıldığı zaman aralığında haftada bir gün 25 Eylül, 2 Ekim ve 9 Ekim tarihlerinde cumartesi saat 23.00 de yayınlanan program, 14 Ekim 2004 tarihinden itibaren yayın günü perşembeye, saati de 20.00’ye alınmıştır.

Araştırma süresince Kanal D televizyonunda dini içerikli hiç bir yayına rastlanmamıştır.

Star televizyonunda inceleme kapsamında “Sırlara Yolculuk” isimli dini içerikli ancak mucizevi olayları dini bağlantılı olarak açıklayan dizi yayınına rastlanmıştır. Araştırma sürecinde 12 defa rastlanan bu dizinin yayın günü ve saati süreklilik göstermemektedir. İnsanlara iyi kişiler olmazlarsa cezalandırılacakları mesajı veren, çağrışımı olarak inançlı ve iyi Müslüman olmanın yolları anlatılan dizi, çeşitli dramatik kısa dizilerden oluşmaktadır. Ayrıca Perşembe akşamları yayımlanan Objektif programında Kur’an-ı Kerimin şifreleri, mehdinin gelmesi gibi konular işlenmiştir. Araştırma, dini yönden eğitici programlar kapsamında yapıldığı için, bu tip popüler tartışma programları araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada TGRT’nin, dini yayıncılıkta belirli bir standart oluşturmuş programlar yayınladığı gözlemlenmiştir. Bu televizyon kanalında her

gün sabah 09.00’da “Huzura Doğru” isimli bir program sunulmaktadır. Dini sohbet, ilahi ve menkıbelerden oluşan programda ayrıca bir tarihçi tarafından tarihi yerler tanıtılmaktadır. Bunun dışında TGRT’de “6.His” adında dramatik dizi de yayımlanmaktadır. Kısa olayları anlatan dizide her bir programda insanlara iyi Müslüman olmanın mesajları verilmektedir. Bu dizi düzenli olarak her salı ve cumartesi gecesi yayımlanmaktadır. TGRT de Berat Kandili nedeniyle TRT 1 ile aynı saatte (20.00) mevlit yayını da yapılmıştır. TGRT’de Uyanış, İlahi aşk gibi televizyon filmlerine de rastlanmıştır. Ancak, bunların yayın saatleri düzenli olmadığından takip edilememiştir.

Samanyolu televizyonu “İnancın Gölgesinde” isimli bir dini sohbet programı yayımlanmaktadır. Bu kanalda sohbet programları belli standartlarda olmasına rağmen, genel olarak yayın saatlerinde ya da sunumu yapan kişiler bakımından TGRT TV kadar bir düzenlilik gözlemlenmiştir. Hafta içi her gün sabah 9.30’da yayınlanan programa inceleme kapsamında 22 defa rastlanmıştır. Bu program 4 farklı bölümden oluşmaktadır. Dini, hayatın içinden ve aktif olarak anlatan program dinamik bir görünüm sergilemektedir. Samanyolu televizyonunda da dramatik dizi kapsamında “Sırlar Dünyası” isimli bir dizi yayımlanmaktadır. Bu dizi haftada iki gün yayımlanmaktadır ve araştırma kapsamında 8 defa rastlanmıştır. Ayrıca Berat Kandili nedeniyle bu kanalda da saat 22.20’de mevlit yayını yapılmıştır.

Kanal 7 televizyonunda diğer kanallardan farklı olarak Kur'an-ı Kerim'in okunduğu bir program yer almaktadır. Bu program her gün sabah 05.30'da başlamakta olup Kur'an-ı Kerim'den belli miktarda cüzler okunmaktadır. Sohbet programı olarak hafta içi "Hayat Dersleri" programı, hafta sonu ise "İslam ve Hayat" isimli programlar yayınlanmaktadır. Cuma ve Pazartesi günleri ise formatı diğer dramatik dizilere benzeyen "Kalp Gözü" isimli program yayınlanmaktadır. Aynı zamanda bu kanalda da Berat Kandili nedeniyle saat 20.00'de Mevlit programı verilmiştir. Kanal 7 televizyonunda Mihrali, Anadolu Efsaneleri, Memleket Hikayeleri adında dolaylı mesajlar veren diziler de bulunmaktadır.

Bu çözümleme kapsamında televizyonların seçtiğimiz örneklemelerle sınırlı olabilecek biçimde dini konulara yer ayırma bakımından genel yapısı ortaya çıkarılmıştır. Dini sohbet programlarına bir ay içinde toplam 90 tane rastlanmıştır. Yani günde hemen hemen 3 dini yayın gibi düşünülebilir. Ancak bu programlardan TRT 1'de yayınlanan dini sohbet programları sabah 05.00 de yayına girmekte olup, izlenirliğin en düşük olduğu saatlerdir. Televizyon program planlaması genellikle hedef kitlenin televizyon kullanma davranışına göre düzenlenir. Bu davranışın zamansal boyutu program planlaması bakımından özellikle önemlidir. En çok sayıda izleyicilerin televizyonu kullandığı saatler "en çok izlenirlik dönemi (prime time)" olan 19.00- 22.00 saatleri arasındadır. Dolayısıyla televizyon istasyonları en pahalı malzemelerini bu zaman diliminde yayınlamak için üretirler ve kanalların izlenme oranı özellikle bu saatler için çok önem taşır. Bu zaman dilimi dışında kalan saatlerde tüm kanalların izlenme oranı düştüğü için izleyici payı, yani o saatlerde televizyon izleyenlerin en çok izlediği televizyon programı anlayışı önem kazanır (Mutlu 1995: 94). Yayıncılıkta devamlılık için belli bir gelir düzeyi önemli olduğu için kamu yayıncılığı anlayışı çok kolay ihmal edilebilmektedir. Sabah saat 05.00'deki bir yayının toplumun yüzde kaçına ulaşabildiğinin araştırılmasına bile gerek yoktur. Ancak TRT 1'deki "Diyabet Saati" ve "İnanç Dünyası" programları daha sonra TRT 3, TRT 4, TRT İnt ve TRT Türk'de yine izlenirliğin yüksek olduğu zaman dilimi dışında tekrar verilmektedir.

TGRT, STV ve Kanal 7'de sabah aynı saatlerde yayınlanan sohbet programlarının da daha çok o saatlerde evde kalan kesimlere hitap ettiği söylenebilir. Bunun da izlenirliklerinin ve kimler tarafından izlendiğinin araştırılması gerekir.

Çıkan sonuç itibari ile en fazla dini içerikli yayın yapan Kanal 7 olarak tespit edilmiştir. Bir ayda 65 program yayınlayan Kanal 7'yi, 38 programla TGRT ve 31 programla STV izlemektedir. Ancak sadece rakamlara bakmak çalışmayı yanıltabilir. Bu nedenle yayınların içeriğinin de incelenmesi somut verilere ulaşmak bakımından anlamlı olacaktır. Bu kanallarda, dini eğitici sohbet programları hemen her gün yayınlandığından, belli bir yorum gücü elde edilebileceği düşünüldüğü için inceleme kapsamına alınmıştır. Bundan sonraki bölümde Öğretici Dini Sohbet Programlarının yapısı anlam ve görüntü olarak incelenecektir.

DİDAKTİK DİNİ SOHBET PROGRAMLARININ ANLAMSAL VE GÖRÜNTÜSEL YAPISININ İNCELENMESİ

Sohbet programları maliyetleri düşük, yapımları kolay olan ve diğer programlara göre daha kısa sürede gerçekleştirilebilen programlardır. Bu programlar özellikle cazibe unsuru bakımından diğer televizyon program türlerine oranla oldukça yoksul oldukları için, programın izleyicisinin beklenti ve karakteristikleri önemlidir. Didaktik dini sohbet programlarının genel yapılarına bakıldığında toplumu din konusunda bilgilendirmek amacıyla hazırlandığı görülür. Bu tip programlarda öncelikle "Hedef kitlenin özellikleri nelerdir? İzleyicinin ilgisi programa nasıl çekilebilir? İzleyicinin konu ve konuklar hakkındaki bilgisi nedir? Programlardaki konuklardan izleyici ne öğrenmek istiyor?" sorularının cevaplanması ve bu kaygılarla programın hazırlanması gerekir. Çünkü genel olarak bilgilendirici programlar insanlara sıkıcı gelir ve izlemek istemezler. Bilgilerin etkin olarak kişilere ulaşması programların çekiciliğine bağlı olmaktadır. Örnekleme olarak seçilen bu programların yapılarının çözümlenmesinde televizyonculuk açısından bütüncü bir bakış geliştirebilmek için iki farklı çözümleme yöntemi kullanılacaktır.

1-Sohbet programlarının anlatsal özellikleri

2-Görüntülerin yarattığı anlamlar ve simgesel inşa

Bu yöntem, çalışmada kullanılan çözümlemenin tek yönlü olmasını önlemektedir. Böylelikle sohbet programları, biçimsel özelliklerle ilgilenen bir anlatsal çözümlemeyle ve görüntülerle ilgilenen bir çözümlemeyle sınırlı bir uygulama olacaktır. Anlatsal çözümleme ve göstergebilimsel çözümleme yaklaşımlarının kendi uğraş alanları çerçevesinde gideremedikleri sorunları bulunmaktadır. Bu iki çözümleme yaklaşımının birlikte kullanılması programların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1- Dini Sohbet Programlarının Anlatsal Yapıları (Kanal 7, TGRT, Samanyolu TV)

Anlatı olarak program sürecine bakmak, programların biçimlerine yani nasıl sunulduklarına eğilmeyi gerektirir. Anlatsal yapı çözümlemesi metinlerin biçimsel düzenlenişine odaklanır. Özü ve oluşumu bakımından karşılaştırmalı bir etkinliktir. Barthes bu çözümleme biçiminde biçimselleştirme, ayrıcalık ve çoğulluk ilkelelerinden bahseder (Barthes, 1993). Anlatsal yapı çözümlemesinde bir içerik değil de biçimler araştırılır. Bu çözümleme anlatıları bir araya getirmeye, anlatılardan oluşan bir bütünlüğü oluşturmaya, bu bütünlükten de bir yapı elde etmeye çalışır. Biçim üzerinden yoğunlaştığı için kendi sınırlılıkları vardır ve diğer çözümleme yöntemleri ile desteklenmelidir. Anlatının dili, kuşkusuz gerçek anlamda dilin, yani dilbilimcilerin incelediği dilin ötesinde saptanabilir. Ulusal dilleri inceleyen dilbilim, bir dilbilimcinin ele alabileceği son birim olan tümce üstünde çalışır. Tümcenin ötesindeki yapı artık dilbilimin değil de ikinci bir dilbilimin, dilbilim ötesinin yetki alanına girer. Bu da anlatı çözümlemesinin yapıldığı yerdir. Yani tümce ötesinde, bir çok tümcenin bir araya getirilmesiyle oluşur (Barthes 1993:120). Programın anlatısı sözel gramerin görsel gramerle kompozisyonunu grafik ya da diğer sembolik ifadelerin kullanımını, program sürecinde yapılan görüşmelerin biçimsel ve içeriksel sunumunu kapsamaktadır.

Bu çalışmada dini içerikli sohbet programları çözümlenmektedir. Toplumu dini inanç konu-

sunda bilgilendirici bir amaç için hazırlanan bu televizyon programlarının anlatsal yapısı farklı kompozisyonlarda hazırlansa da benzerlikler içermektedir. Çalışmada bunlar karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Anlatsal yapı çözümlemesinde Barthes (1993) üç işlem öngörür; kesitleme, döküm ve düzenleme. Kesitleme, anlatının parçalara ayrılmasıdır. Bir çeşit karelere ayırma işlemidir. Bu, Barthes'a göre rastlantısal olarak yapılabilir. Metinde belirtilmiş kodların dökümüne döküm işlemi denilmektedir. Buna saptama adı da verilmektedir. Metindeki birbirinden ayrılmış, üst üste binmiş karışmış birimlerin saptanarak bağlantıların oluşturulması ise düzenleme işlemi ile yapılmaktadır. Bu işlemlere göre çalışma kapsamındaki programları öncelikle karelere ayırma işlemi gerçekleştirilecektir. Her bir program başlangıcından itibaren parçalara ayrılacaktır. İnceleme için, Türkiye'deki ulusal televizyonlardan TGRT, Kanal 7 ve STV kanallarında yayınlanan, önceki bölümdeki araştırma sırasında düzenli olarak yayın akışında yer aldığı belirlenen, sohbet programları seçilmiştir. Bu amaçla 30 Eylül-6 Ekim 2004 tarihleri arasında bu kanallardaki sohbet programları kayda alınmıştır.

- "Huzura Doğru"(TGRT), "İnancın Gölgesinde" (STV) ve "Hayat Dersleri" ve "İslam ve Hayat" (Kanal 7) Programlarının Anlatsal Yapı Çözümlemesi

Barthes'dan hareket ederek öncelikle programın kesitlere ayrılması gerekir. İnceleme kapsamındaki programlar jenerik, sunucu, programın bölümleri, dekor ve konuklar şeklinde kesitlere ayrılabilir.

TGRT'de yayımlanan "Huzura Doğru"programı, incelendiği dönem boyunca her gün sabah 09.00'da yayına girmiş ve ortalama 45 dakika sürmüştür. Program sunucu ve uzmanın karşılıklı konuştuğu sohbet bölümü, menkıbelerin anlatıldığı bölüm, ilahilerin okunduğu bölüm ve tarihi yerlerin tanıtıldığı bölüm olmak üzere dört farklı bölüm olarak yayınlanmaktadır.

STV'de ise benzer nitelikteki "İnancın Gölgesinde" isimli program izlendiği dönem boyunca 09.00 ile 09.30 saatleri arasında yayına girmiş olup yayına giriş saatlerinde bir düzenlilik gözlemlenmemiştir. Hafta içi her gün yayına

giren program ortalama 25-30 dakika sürmekte ve dört bölümden oluşmaktadır; İyilik yapan insanların anlatıldığı İyi İnsanlar Bölümü, Hz. Muhammed (S.A.V)’in hayatı ve arkadaşları ile ilgili notların anlatıldığı Sahabe Efendilerimiz Bölümü, türbelerin ziyaret edilerek burada bulunan manevi kişilerin hayatlarının anlatıldığı bölüm ve izleyicilerin sorularının cevaplandırıldığı bölüm.

Kanal 7’de hafta içi her sabah 09.00’da “Hayat Dersleri” isimli program yayına girmektedir. Hafta sonları ise benzer içerikte “İslam ve Hayat” isimli dini sohbet programı yayınlanmaktadır. Bu kanalda yayınlanan her iki programda aynı nitelikte hazırlanmıştır. Bu her iki programda da uzman bir kişi stüdyo ortamında, posta ya da elektronik posta yoluyla alınan soruları cevaplandırmaktadır. Bu programlarda farklı bölümler bulunmamaktadır. Düz ve sakin bir program mantığı bulunmaktadır.

“Huzura Doğru” programı her programda olduğu gibi bir jenerik ile başlamaktadır. Bir yapımın jenerik müziği, hemen her programla ilgili olarak izleyicinin duyacağı ilk sestir; izleyicilerin dikkatini çekmeli ve programın yapısı, genel atmosferi hakkında ipucu vermedir (Gökçe 1997: 115). “Huzura Doğru” programının jeneriği, güzel ahlak, ibadet, insan sevgisi, kulluk, vatan sevgisi gibi yazıların belli belirsiz görünüp kaybolmasından, beyaz örtülü bir nine ya da bir çocuğun bakışı ile çeşitli doğa görüntülerinin geçmesinden oluşmaktadır. Jenerik fonda bir müzik eşliğinde Huzura Doğru yazısının kırmızı bir ateş parçası görünümünden çıkması ve sabitlenmesi ile son bulmaktadır. Program içeriğini yansıtan bir jenerik tarzındadır. Programda jenerikte yazılan konuların işleneceği ve bu konuları “Huzura Doğru” programınca kucaklandığı işaret edilmektedir.

“İnancın Gölgesinde” programının giriş jeneriği, belli belirsiz gül, kuş ve su damlalarından oluşan hareketli bir şekilde gidip gelen görüntüler üzerine programın isminin bindirilişinden oluşmaktadır. Program süresince bu jenerik çeşitli aralarda da kullanılmaktadır. Bu jenerik programın ne hakkında olduğuna dair ipucu vermektedir. “Hayat Dersleri” programı jeneriği ise bir hat görüntüsü altındaki cami, minare, abdest alan, namaz kılan dua eden insan görüntülerinin geçmesinden oluşmaktadır. Bu jenerik

de yine diğerlerinde olduğu gibi İslamiyet’i hatırlatan sembolleri kullandığı için doğru ve mantıklıdır.

Sohbet programlarında program açılışının iki temel işlevi; izleyicinin dikkatinin programa çekmek ve programa katılanların kimliğini belirlemektir. Bu tip programlarda dikkat çekmek biraz zor olabilir. Ancak televizyonda ele alınacak konuyla ilgili olarak stüdyo dışında gerçekleştirilecek çekimlerin etkili bir kurgu ve efekt ya da müzik eşliğinde dinlenmesi program için güçlü bir açış sağlayabilir. Bu çeşit bir açılış sadece grafik yazılardan ya da katılanların yüzlerinden oluşan bir açılışa göre çok daha güçlü olacaktır (Mutlu 1995: 103). “Huzura Doğru” programında ilgi çekiciliği arttırmak için program çeşitli doğa görüntüleri eşliğinde ilahi okunması ile başlamaktadır. İlahinin bitmesi sonrasında stüdyo ortamına geçilmektedir. Sunucunun konuşmasıyla program başlamaktadır. Sunucu bu programda erkektir ve bütün sohbet programlarında olduğu gibi konunun ne olduğunu anlatan bir giriş yapmaktadır. Sunucunun kişiliği, görünümü ve sesi programın izlenirliği açısından önemlidir. Rahatlık, işini severek yaptığını belli eden bir tavır, beden dilini ölçülü ve yeterli bir biçimde kullanma, isteklilik, dostane bir görünüm, tüm bunlar bir televizyon sunucusunun kişiliğinin beğenilmesini sağlayan bir unsurdur. Bunun tersi bir tavır ve duruş sunucunun kişiliğini antipatik kılacak bir unsurdur (Mutlu 1995: 101). Sunucu bir koltukta oturmaktadır, programa ciddiyet katmak amacıyla takım elbise giymiş ve kravatlıdır. Son derece temiz ve düzgün giyimli olan sunucu, konuklara merakla sorular sormakta ve dostane içten tavırlarıyla dikkat çekmektedir. Burada sunucu izleyicinin sözcüsü kimliğine bürünmektedir. Program uzman olduğu düşündürülen konunun sorulara cevap vermesi biçiminde düzenlenmiştir. Daha önce alınan sorular sunucu tarafından uzman konuya sorulmaktadır. Uzman konuk hep aynı kişidir. Konuşma sürecinde sunucu ilgi ile dinleyerek tam bir sohbet ortamı yaratılmasını sağlamakta, ara sıra yorumlar da katmaktadır. Bu da programa canlılık kazandırmaktadır. Uzman konuk konuşması ve beden diliyle sorulara vermiş olduğu doyurucu cevaplarla uzman kimliğini kanıtlamaktadır.

“İnancın Gölgesinde” programı İstanbul'un çeşitli cadde ve sokaklarında sunucunun görüntüye gelmesiyle başlamaktadır. Bu programda hiç stüdyo ortamı kullanılmamaktadır. Sohbet programlarının dikkat çekiciliğini arttırabilmek için kullanılan yöntemlerden olan farklı mekanların kullanılması bu programın en belirgin özelliğidir. Bu hem programın çekiciliğini arttırmakta hem de halkın içinde olduğu mesajı verilerek istenmektedir. Program baştan sona son derece dinamik ve hareketli bir biçimde kurgulanmıştır. Bu kurgu gereği, sunucu program süresince hep değişik mekanlara gitmektedir. Bu mekanlardan ayrılırken de kendi düşüncelerinde yorumlara yapmaktadır. Fiziki olarak düzgün, modern giyimli ve genç olan sunucu program süresince hep bir şeyleri merak eden ve bunların peşinde giden bir kimlik sergilemektedir. Burada sunucunun kimliği ve görüntüsü ile gençlerle iletişim kurması sağlanmaktadır. Programın kayıta alındığı bir hafta süresince sunucu sürekli beyaz ağırlıklı giyinmiştir. Beyaz temizliğin ve saflığın simgesi olması nedeniyle bu rengin düşündürdükleri yoluyla izleyici üzerinde güven duygusu oluşması amaçlanmaktadır. Sunum sırasında sunucunun boy çekimleri kullanılmaktadır. Bu sunucunun programa hakim olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda İstanbul sokaklarında bilginin peşinde giderken izleyiciye de kılavuzluk etmektedir. Bu program dini yaşanan canlı bir yapıda sunmakta ve izleyiciye yaşayan ve yaşananlardan yola çıkarak ulaşmaya çalışmaktadır.

“Hayat Dersleri” programında jeneriğin bitmesi ile doğrudan stüdyo ortamına geçilmektedir. Stüdyoda bir masada elinde mektupları ile programın başlamasını bekleyen bir uzmanın görüntüsü ekrana gelir. Girişte programın çekiciliğini arttıracak herhangi bir unsur kullanılmamıştır. Uzman olduğu belli bir yaşın üstünde olmasından ve görüntüsü ile anlatılmıştır. Uzman görüşü, bu tip programlarda bilimi yani olgusallığı temsil ettiği için, nesnelliğin üretilmesinde önemli bir yere sahiptir. Program izleyicilerden alınan mektuplardaki soruların cevaplanması ile başlamakta ve aynı şekilde devam ederek sonuçlanmaktadır. Programda izleyicinin dikkatini devam ettirebilecek hiç bir unsur kullanılmamıştır. Aynı şekilde “İslam ve Hayat” programı da jenerikten sonra masada oturan bir uzman görüntüsü ile başlamaktadır. Bu kişinin uzman olduğunu görüntüsünden ve

ismindeki unvanından anlaşılmaktadır. Ortalama 25 dakika süren programda bütün hareket, her iki programda da uzman kişilerin sol ellerin arada bir oynatmalarıyla sınırlıdır. Programda güvenilirlik ve otorite sadece uzman kişilerin görüntülerinden ibarettir.

Anlatısal yapı çözümlemesine göre programdaki kesitlerden bir diğeri dekordur. Dekor salt konun geçtiği ve konukların bulunduğu yer değildir. Her dekor yazı tekniğinde kullanılabilir. Dekor görüntüye dayanan bir özellik taşır. Dekor ve çevre düzenlemesiyle ulaşılmak istenen amaç gösterinin içinde olduğu fiziksel çevreyi ve havayı elde etmektir. Dekora öyle ayrıntılar eklenir ki salt bunlar gösterilerek bir olay hakkında izleyiciye bilgi vermek mümkündür. Dekorun oluşturulmasında etken başlıca unsurlar üslup, görüntü düzenlemesi, biçim ve kullanılan malzeme, ton farklılıkları ve renktir (Gökçe 1997: 116). “Huzura Doğru” programı stüdyo ortamında renkli bir dekor yaratmıştır. Evin bir köşesi havası verilerek hazırlanan dekor, izleyicilere evde bir sohbet gerçekleştiriliyor izlenimi verebilecek biçimde düzenlenmiştir. Kullanılan koltukların turuncu renkleri, mor çiçekler, renkli duvarlar ortamı hareketlendirmiş ve izleyicinin programı izlerken dikkatini canlı tutması sağlanmıştır.

“İnancın Gölgesinde” programı stüdyoda yapılmadığı için sohbet için gidilen kişilerin buldukları doğal ortamlar kullanılmıştır. Dekor için ayrı bir çalışma yapılmamış, konuklar genelde yaşadıkları mekanlarda çekime alınmıştır. Bu programa dinamizmi katmak, sıkıcılığı önlemek için televizyonculukta uygulanan yöntemlerden biridir. Program bir bahçede ya da bir evde ya da bir türbede geçmektedir. Bu da programın üslubundan kaynaklanmaktadır.

“Hayat Dersleri” programında dekor bir masa ve arkaya yapıştırılan bir posterden ibarettir. Poster Kabe'den bir görüntü ya da bir caminin içinin genel görüntüsünden oluşmaktadır. Yani programın içeriğine uygun bir dekor seçimi yapılmıştır. Ancak son derece çabası ve çekiciliği olmayan bir dekor olarak yorumlanabilir. Bu tip dekorlarda amaç, bütün dikkati konuşmacıya yöneltmektir.

2- Dini Sohbet Programlarındaki Görüntülerin Yarattığı Anlamlar ve Simgesel İnşa

Televizyon sessel ve görsel eylemlerin teknik olarak bir araya getirildiği bir gösteri dünyasıdır. Sınırlı alanlarda gerçekleştirilen çekimlerle sınırsız bir duygu dünyasının yaratılabilmesine imkanı sunar. Bu ilişkiden yola çıkarak belirli göstergelerin işaret ettikleri anlamlar bulgulanabilir. Gösterge kavramı üstüne yüzyıllardır birçok felsefeci ve bilim adamı düşünce üretmiş, başta dilsel göstergeler olmak üzere çeşitli alanlardaki göstergeleri incelemişlerdir. Çağdaş göstergebiliminin iki öncüsü Charles Sanders Peirce ve Ferdinand de Saussure olarak kabul edilmektedir. Peirce (1839-1914) hem dilsel hem de dil dışı göstergelerle ilgili semiotik adında bir kuram geliştirmiştir. Göstergeleri ikon, belirti ve simge olarak üçlü bir sınıflandırma sistemi içinde açıklar. Saussure ise dil dizgeleri üzerinde durur ve gösterge, gösteren ve gösterilen ilişkisi içinde göstergeyi açıklar.

Peirce'nin ikonik ya da görüntüsel göstergesi belirttiği şeyi doğrudan doğruya temsil eder ve canlandırır. Bu göstergeler toplumsal olarak da kabul edilmiştir. Haritalar ya da bir resim ikonik göstergedir. Belirtisel gösterge ise nesnesi ortadan kalktığında kendisini gösterge yapan özelliği hemen yitirecek olan ama yorumlayan bulunmadığında bu özelliği yitirmeyecek olan göstergedir. Bir başka deyişle belirti iki öge arasındaki gerçek bir çağrışıma dayanır. Yani dumanın ateşi çağrıştırdığı gibi. Simge ise yorumlayan olmasaydı kendisini gösterge yapan özelliği yitirecek olan bir göstergedir. Bir başka deyişle simge insanlar arasında bir uzlaşmaya dayanan bir göstergedir. Sözgelimi, doğal dillerdeki sözcükler uzlaşmaya dayalı birer simgedir. Çünkü bir sözcük belirttiği şeyi yalnızca bu anlama geldiğini anlamamız sayesinde belirtmiş olur (Rifat 1992: 22).

Televizyon yayınları gerçek dünyayı görüntüsel göstergelerle bizlere yorumlayan ve anlatan dizgelerde oluşur. Bu nedenle yayınların inşa sürecinde belirli göstergelerin işaret ettikleri anlamlar bulgulanabilir. Televizyonun göstergebilimsel çözümlemelerinin amaçlarından biri, televizyonda simgesel işaretlerin kullanımı konusunda izleyicide bir bilinç oluşturmaktır. Seiter'in dikkat çektiği gibi, televizyon imajının pek çoğu izleyicinin onları sadece belirtisel

göstergeler olarak anlamasını destekleyecek bir biçimde üretilmektedir (Seiter 1987 aktaran Dursun 2001: 184). Televizyon izleyicisi programları izlerken, programlar sürecinde kullanılan simge ve sembollerin amaçlı olarak üretilmiş farkında değildir. Sonuçta her bir program belirli senaryo kalıplarının bilinçli bir şekilde üretilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu üretim sürecinde uzlaşılara dayalı çeşitli görsel stratejiler de kullanılmaktadır. Bu stratejiler programların içeriğine göre belirlenmektedir. Göstergebilimi televizyona uygularken aracın, göstergeleri iletmesinden başka "göstergeler" olarak işlev gören yönleri de dikkate alınmalıdır. Bu bakış açısına göre, televizyona ilişkin en ilginç şeyler çekim ölçekleridir. Bunun aynısı kamera devinimleri ve kurgu tekniği için de söylenebilir (Berger 1993: 35). O halde televizyon programlarında yer alan görüntülerin ürettiği anlamları değerlendirmek için;

- Kameraların çekim ölçeklerine ve çerçevelendirmelerine,
- Görüntülerin kurgulanmasına

dikkat etmek gerekir. Uygun bir kamera yönetimi, izleyicinin izlediği programa daha çok ilgi duymasını sağlayacaktır. Yönetmen izleyicinin ilgisini canlı tutabilmek için değişik çekim tipleri, farklı görüntü boyutları ve farklı bakış açıları sunarak onu etkilemek zorundadır. Görüntülerde çeşitlilik izleyicinin ilgisini çekmede temel öge olmalıdır.

Kameranın çalıştırılması ile yapılan görüntü kaydına çekim denilmektedir. Her çekimin üç amacı bulunur; Konuyu net olarak göstermek, olumlu bir görüntü düzenlemesi elde etmek ve dramatik etki yaratmak. Görsel vurgulama yapmak çekim ölçeğiyle doğrudan bağlantılıdır. Çekim ölçekleri genel olarak şöyle sıralanabilir:

Uzak çekim: Geniş bir alanın görüntüsünü çok uzaktan veren çekimlerdir. Bu tip çekimler konuya ya da bir ayrıma başlarken açış çekimi olarak kullanılır. Çevreyi ve betimleyici bir amacı vardır. İzleyiciyi daha sonra gelecek çekimlere hazırlar ve bir hava yaratır.

Genel çekim: Kişileri olayın geçtiği alanın tümü içinde veren çekimlerdir. Olayla ilgili tüm öğeler görüntüye girer. Böylece izleyici

sonradan verilecek daha yakın çekimlerde kişilerin kim olduklarını, birbirlerine konumlarını anlama olanağı olur. İnsanın doğal ve toplumsal çevreyle ilişkilerinin verilmesi amaçlanır.

Boy çekim: Kişinin tüm olarak görüldüğü çekimlerdir. Çevre ile kişiler arasındaki ilişki bu çekimlerde daha belirgin olarak görüntülenebilir. Ağırılık dekordan çok kişi üzerinde toplanmıştır. Dramatik amacın ön plana çıktığı çekimlerdir.

Bel çekim: Kişilerin dizden yukarısı ya da hemen bel altından yukarısının çerçevesiyle çekimlerdir. Bu ölçekteki bir çekimde hem birden çok kişi yer alabilir hem de kamera kişilerin belirli davranış ve bir ölçüde mimiklerini belirgin bir biçimde saptayabilecek kadar bu kişilere yakındır. Bel çekim kişinin toplumsal bağlam içine yerleştirilmesi söz konusudur.

Göğüs çekim: Kişinin çerçeve içinde göğsünden yukarısı görünecek biçimde verir. Kişinin davranışıyla birlikte, yakın çevresiyle ilişkileri, diğer kişilerle ilişkileri, çevrede olup bitenlere ilişkin bilgiler verilebilir.

Baş çekim: Çerçeve içinde kişinin yalnız başı görünecek biçimdeki çekimdir. Televizyon tekniğinde çok fazla kullanılmaz. Kişinin düşünce ve duygularının yüzünden izleyiciye verilmesi amaçlanırsa kullanılır.

Ayrıntı çekim: Konunun küçük parçalarının çerçeveyi tümüyle doldurduğu çekimlerdir. Kişilerin iç dünyası anlatılmak istendiğinde kullanılır. Sembol anlam taşıyan anlatsal özelliği dolayısıyla da kullanılır.

Kamera çekim açılarına ilişkin kabul edilen kodlar genel olarak bu şekilde açıklanabilir. Televizyon programının yönetmeni tek tek çekimleri planladıktan sonra bu çekimleri bir bütün olarak nasıl birleştireceğine karar vermek durumundadır. Bu işleme görüntülerin kurgulanması adı verilmektedir. Bir kameradan ya da resim kaynağından ötekine geçmek için kullanılacak yöntem, yapım ile ilgili koşullara ve yönetmenin izleyicilere aktarmak istediği izlenimlere bağlıdır. Temel geçiş yöntemleri ise kesme, zincirleme, bindirme, çevrinme, açılma, kararma ve silme şeklinde yapılır. Gö-

tergebilimsel çözümleme aracın göstergeleri iletmesinden başka gösterge işlevi gören yönlerini de açıklama eğilimindedir. Göstergebilim gösteren olarak işlev gören önemli çekim ölçüklerini ve çekimle gösterileni şu şekilde belirtmektedir:

Gösteren	Tanım	Gösterilen (anlam)
Yakın çekim	Yalnızca yüz	samimiyet
Orta çekim	Bedenin çoğu	Kişisel ilişki
Uzak çekim	Dekor ve kişiler	Bağlam, alan, kamusal uzaklık
Genel Çekim	Kişinin bütün bedeni	Toplumsal ilişki

Göstergebilimsel çözümleme bunun aynısını kamera devinimleri ve kurgu tekniği için de yapmaktadır:

Gösteren	Tanım	Gösterilen
Aşağı çevrinme	Kamera aşağı bakar	Güç, yetke
Yukarı çevrinme	Kamera yukarı bakar	Küçüklük, zayıflık
Optik öne kaydırma	Kamera yaklaşır	Gözleme, odak
Kesme	Bir görüntüden diğerine geçilir	Eşzamanlılık, telaş
Silme	Görüntü ekrandan silinir	Vurgulu son

Yukarıdaki liste bir tür televizyon dilbilgisini gösterir. Bunların anlamlarını televizyon izlerken öğreniriz ve bunların göstergebilimsi tarafından geliştirilmesi gerekmektedir (Berger 1993: 35-36).

Çalışmanın bu bölümünde, dini öğretici sohbet programlarında, bu ve benzeri görsel stratejilerin kullanıp kullanılmadığı incelenecektir.

“Huzura Doğru” programı bölümlerinin her birinde hangi anlamların nasıl inşa edildiği, göstergebilimsel çözümlemenin getirdiği açıklamalar da dikkate alınarak ortaya konulduğunda, belirli simgelerin belirli çekim kodları ve kurgusal kodlar çevresinde oluşturulduğu görülür. Stüdyoda başlayan programda genel görüntü veren bir kamera, konuya ve sunucuya odaklanan iki ayrı kameranın görüntüleri kullanılmıştır. Program sürecinde genel kamera ile stüdyo ortamı tam olarak gösteriliyor. Burada konuşmanın nerede geçtiği gösterilerek izleyi-

cinin bir anlamda merakı gideriliyor. Daha sonra bir sunucuya, bir konuya geçişler yapan kurgularla programda hareketlilik sağlanmaya çalışılıyor. Her çekim izleyicinin görüntüdeki-leri algılayabileceği uzunlukta olmalıdır. Eğer çekim gerekenden uzun olursa izleyicinin canı sıkılır ve programı izlemez. Eğer çekim gerekenden kısa olursa, o zaman da izleyici olanı biteni yeterince anlayamadığı için tedirgin olur. Ayrıca televizyonda izleyici çekimdeki kişiyi dinleyen diğer insanın yüzündeki tanımları da görmek ister. Karşılıklı konuşan iki kişiden, dinleyen yüzündeki tepkiyi de sık sık yakın çekimle göstermek gerekmektedir (Öngören 1993: 151). Program sürecinde aynı stüdyo ortamında bulunan kişilere geçişlerde kullanılan kesme eşzamanlılığın bir göstergesidir. Ayrıca bu programda konuşmacıya yönelik optik kaydırma ile kamera yaklaşarak konuya odaklanması için izleyiciyi yönlendirmektedir.

“Huzura Doğru” programında şiir ve menkıbelerinin okunması sırasında doğanın çeşitli güzel görüntüleri verilmektedir. Din ve doğa arasında göstergebilimsel bir ilişki kurulmuştur. Genel olarak dini içerikli programlarda ilahi ya da Kur’an-ı Kerim okunurken ya da bir menkıbe anlatılırken doğanın çeşitli halleri gösterilir. Bu Peirce’nin göstergelerinden simge kapsamına girmektedir. Yani toplumla televizyon arasındaki bir uzlaşımıdır. Hiç kimse dini bir konu anlatılırken doğa görüntülerini izletilmesini yadırgamaz. Bu din ve doğa arasındaki kopmaz birliktelikten gelmektedir. Anlatılanların güzel ve doğa kadar doğru ve saf olduğunun bağlantısı bu görüntülerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Menkıbelerden sonra Tarihin Belgesi adlı bölümde sunucu doğrudan kameraya konuşarak tarihi yerleri anlatmaktadır. Programın başlangıcında alt aç çekim tekniği kullanılmıştır. Bu aç etkili dramatik hava yaratılmak isteniyorsa kullanılır. Alttan yukarıya doğru bakan bir kamera ile yapılan çekimlerde kişiler ve nesnelere abartmalı bir büyüklükte gösterilirler (Öngören 1993: 55). Özellikle gezilen mekanların büyüklüğünü göstermek için böyle bir teknik kullanılmıştır.

“İnancın Gölgesinde” programında kamera sürekli hareket halinde olan sunucu ile dolaşmaktadır. Konuşmalar arasında önceden kayda alınan görüntülere konuyla ilgili sözler eşliğinde yayına verilerek konuşma canlı tutulmaktadır.

Program süresince sunucu tarafından İslam dinine ait kelime ve ifadeler (Allah Razı Olsun, Hakkını Helal Et!, Selamün Aleyküm, Hamd Olsun gibi) kullanılmaktadır. Bu ifadeler çok sık kullanılarak, programın içeriğine kendi de katılmakta ve bu ifadelerin bilinirliği arttırılmaktadır. Çekimlerin stüdyonun dışında yapılması ile dinin toplumun içine katıldığı gösteriliyor. Bu, izleyiciye dini inancın yaşanışını ve uygulamasını da göstermek adına isabetli bir göstergedir. Aynı zamanda İslam dininin sembolü olan kıyafetleri giyen kadın ve erkek görüntüleri de program sürecinde kullanılmaktadır.

“Hayat Dersleri” programında televizyon etkili bir şekilde kullanılmıyor denilebilir. Program boyunca konuşmacı yakın çekim tekniğiyle ekrana geliyor. Yakın çekim izleyicinin dikkatini ona sezdirmeden belli noktalar üzerinde toplamak için kullanılır. Bir bütün içinde bakması gereken yeri gösterir. Ancak bir sohbet programında ortalama yirmi dakika bir izleyiciye şuraya bak demek çokça etkileyici olmayacaktır. Eğer konu izleyicinin dikkatini çekmişse bu önemli değil ama çekmemişse, televizyon tekniği açısından itici olmaktan öteye gitmez. Ayrıca “Hayat Dersleri” ve aynı tarzda yapılan “İslam ve Hayat” programında çok kısa ve hızlı kesmeler kullanılmaktadır ki bu programa hareket katması için kullanılan bir yöntemdir. Gösterebilimsel anlamda kesme telaşı temsil etmektedir. Ancak kesmeler o kadar büyük bir telaşla yapılmaktadır ki anlamsız olmaktadır.

Sonuç olarak inceleme kapsamındaki dini sohbet programlarının genel olarak televizyon tekniğini kullanmakta sınırlı kaldıkları tespit edilmiştir. Bu programlar televizyon göstergelerinin etkili bir şekilde kullanımı ile daha çekici hale getirilebilir.

SONUÇ

Dini konularda toplumu eğitmek elbette sadece kitle iletişim araçlarının ve özellikle televizyonun işi değildir. Eğitim ve aile kurumlarına bu konuda büyük sorumluluklar düşmektedir. Ancak televizyonlar toplum içindir ve izleyicisini eğlendirir ya da bilgilendirirken bilinçlendirme görevinden vazgeçemez. Televizyonun toplumun önünde olması ve kamu yayıncılığı

anlayışı varsayımı bizim çalışmamızda doğrulanmamıştır. Din sadece uhrevi olaylara sığınarak, Cennet-Cehennem korkusu ile anlatılırsa bu elbette sınırlı bir bakış açısı getirecektir. Televizyonların dini öğretici sohbet programlarında toplumu bilinçlendirme konusunda televizyonculuk tekniği açısından çok başarılı olmadıkları söylenebilir. İnceleme kapsamındaki sohbet programları genel olarak izleyicinin ilgisini çekmekten uzak bulunmuştur. Televizyon tekniğinin bu programlarda kullanılmasının artırılması hem toplumun bilgileri öğrenbilmesini kolaylaştıracak hem de izlenirliği arttıracaktır. Aynı zamanda dini sohbet programlarının yayın saatinin kamu yayıncılığına hizmet edebilecek şekilde düzenlenmesi ve diğer televizyon kanallarının da bu programlara yer vermesi dini konularda bilgilenmeyi kolaylaştıracaktır.

Özet olarak dini içerikli programlar gerek biçim gerekse yayın saati olarak bilinçli kesime yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu programlar belli bir bilgi birikimi olmayan insanları yakalayabilmesi açısından hem yayın saati, hem de içerik bakımından uzaktır. Dini yayınlarla toplumun geneline ulaşılmak isteniyorsa gerek çekim biçimi gerekse kullanılan semboller üzerinde tekrar düşünülmesi gerekmektedir. Örneklemeye kapsamına alınan televizyon kanallarının kamu yayıncılığı açısından dini bilgilendirici programlar konusunda gerekli işlevi yerine getirmediği söylenebilir. Dini yayınlara yer veren kanalların da program yapımında televizyon tekniğini izlenirliği artırıcı boyutta kullanmadıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Balcı A (2001) Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Pegem Yayınevi, Ankara.
- Barthes R (1993) Göstergibilimsel Serüven, Mehmet Rifat ve Sema Rifat (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Berger A A (1992) Kitle İletişimi Çözümleme Yöntemleri., Nazmi Ulutak ve Aslı Tunç (ed), Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları No:91, Eskişehir
- Çelenk S (2005) Televizyon Temsil Kültür-90'lı Yıllarda Sosyo-Kültürel İklim ve Televizyon İçerikleri, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Dursun Ç (2001) TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitabevi, Ankara.

Dursun Ç (2004) Televizyon Haberlerinde Siyasal İslamcı Partinin Temsili: 1999 Seçimlerde Fazilet Partisi, Selçuk İletişim Derg, 3, 5-20

Fiske J (1997) Postmodernizm ve Televizyon. Medya, Kültür ve Siyaset, Süleyman İrvan (çev), Ark Yayınevi, Ankara

Gökçe G (1997) Televizyon Program Yapımcılığı ve Yönetmenliği, Der Yayınları, İstanbul

Gökçe O (1995) İçerik Çözümlemesi-Sosyal Bilimlerde Bir Araştırma Yöntemi, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını No:1, Konya.

Mutlu E (1995) Televizyonda Program Yapımı, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları No:4, Ankara.

Öngören M T (1993) Senaryo ve Yapım - Yapım Tekniği, Alan Yayıncılık, İstanbul

Rifat M (1992) Göstergibilimin ABC'si., Simavi Yayınları, İstanbul.

Yasa İ (1970) Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:119, Ankara.

www.aeanews.com.tr/atvaeat.html

www.kanal7.com.tr

www.kanald.com.tr

www.samanyolu.com.tr

www.star.com.tr

www.tgrt.com.tr

www.trt.net.tr